

شاخص جهانی حاکمیت قانون ۲۰۲۲

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران
معاونت بررسی های اقتصادی

مقدمه

حاکمیت قانون در سطح بین‌المللی به عنوان پایه‌ای برای تقویت صلح، عدالت، احترام به حقوق بشر، دموکراسی موثر و توسعه پایدار شناخته شده است و پایبندی و اجرای صحیح آن، موجب کاهش فساد شده و مردم را از بی‌عدالتی‌های کوچک و بزرگ محافظت، و با فقر و بیماری مقابله می‌کند.

سازمان پروژه عدالت جهانی با معرفی ۸ رکن اصلی و مجموعاً ۴۴ معیار ذیل آن و با استفاده از نهادهای مدنی و اشخاص حقیقی و حقوقی در سراسر جهان به بررسی و رصد «حاکمیت قانون» در کشورهای گوناگون می‌پردازد. این سازمان از دو روش (GPP) و (QRQ) برای دریافت اطلاعات و نظرسنجی استفاده می‌کند و کشورها را بر اساس این داده‌ها ارزیابی و رتبه‌بندی می‌کند.

نتایج به دست آمده از اندازه‌گیری شاخص حاکمیت قانون در سال ۲۰۲۲ برای ۱۴۰ کشور جهان نشان می‌دهد شاخص حاکمیت قانون پس از همه‌گیری کووید-۱۹ و رکود اقتصادی متعاقب آن در سراسر جهان تضعیف شده است. در این نوشتار تلاش شده است تا با استفاده از محتوی انتشار یافته از سوی این سازمان، ضمن آشنایی با این شاخص، به آخرین تحولات آن به ویژه در رابطه با اقتصاد ایران، پرداخته شود.

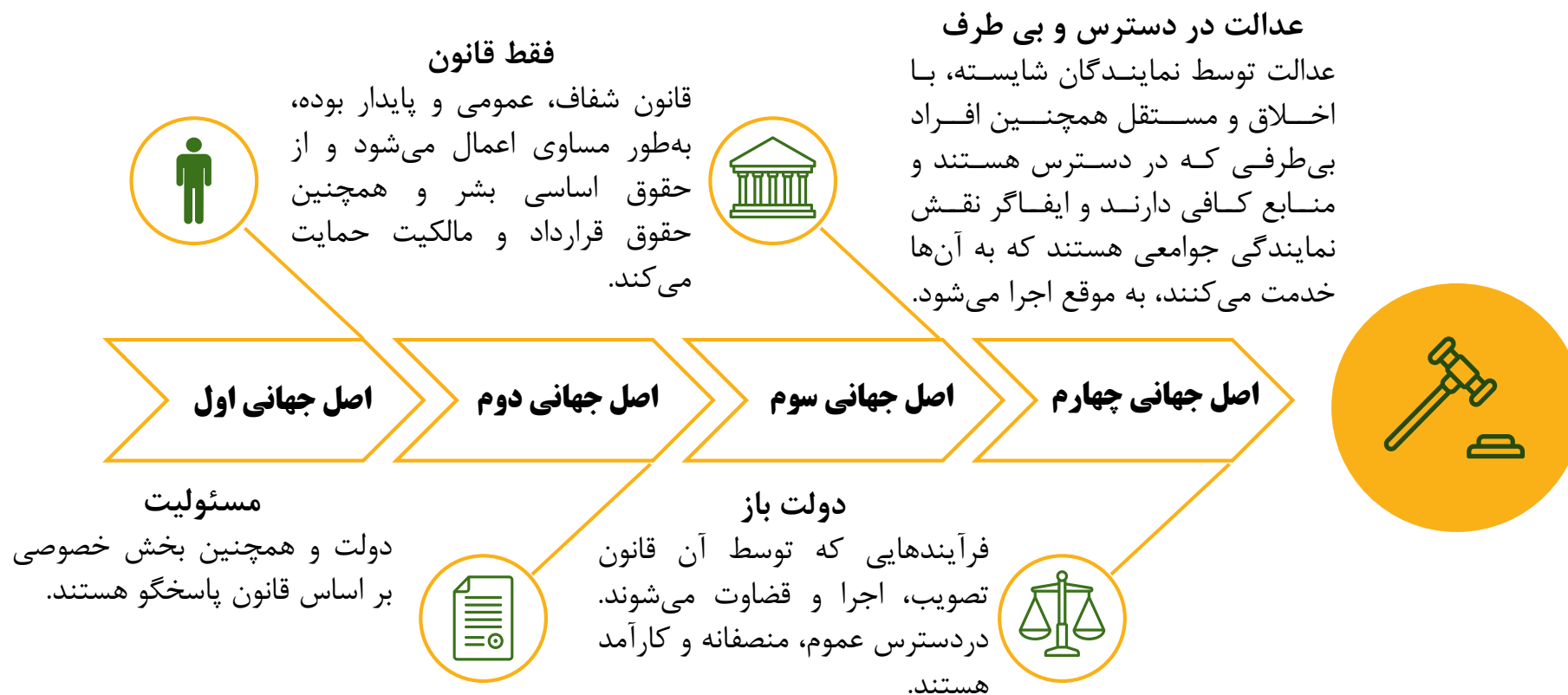

معرفی شاخص حاکمیت قانون در پروژه عدالت جهانی

- شاخص حاکمیت قانون پروژه عدالت جهانی، منبع اصلی جهانی برای استخراج داده‌های اصلی و مستقل برای ارزیابی وضعیت حاکمیت قانون است. آخرین گزارش شاخص مزبور در سال ۲۰۲۲ با پوشش ۱۴۰ کشور و نهاد ناظر، مبتنی بر نظرسنجی‌های ملی با پوشش بیش از ۱۵۴ هزار نفر افراد مستقل و ۳۶۰۰ کارشناس و متخصص حقوقی با هدف سنجش نحوه درک و تجربه حاکمیت قانون در سراسر جهان، است.
- حاکمیت قانون موثر، فساد را کاهش می‌دهد، با فقر و بیماری مبارزه می‌کند و از مردم در برابر بی‌عدالتی‌های بزرگ و کوچک حفاظت می‌کند. حاکمیت قانون یکی از اصول مهم در جوامع مبتنی بر عدالت است که از طریق آن، فرصت و صلح به عنوان زیربنای توسعه، دولت پاسخگو و احترام به حقوق بنیادین را تامین می‌کند.
- منابع و رتبه‌بندی ۸ رکن اصلی و ۴۴ معیار فرعی شاخص حاکمیت قانون WJP از دو منبع داده استخراج، و توسط این نهاد جمع‌آوری می‌شود:
- ❖ نظرسنجی جمعیت عمومی (GPP) که توسط شرکت‌های پیشرو نظرسنجی محلی انجام می‌شود و از نمونه نظرسنجی نماینده‌ها در هر کشور استفاده می‌کند.
- ❖ توزیع پرسشنامه میان پاسخ‌دهندگان واجد شرایط (QRQ)، متشکل از سوالاتی مشخص که توسط پزشکان، متخصصان و دانشگاهیان دارای تخصص‌های گوناگون از جمله حقوق مدنی، حقوق تجارت، حقوق اساسی، آزادی‌های مدنی و حقوق جزا، قانون کار و بهداشت عمومی، دریافت و تکمیل می‌شود.

چهار اصل حاکمیت قانون

چارچوب مفهومی شاخص حاکمیت قانون

محدودیت در اختیارات دولت

- اختیارات دولت توسط قانون گذار محدود می شود.
- اختیارات دولت توسط قوه قضاییه محدود می شود.
- اختیارات دولت با حسابرسی و بازنگری مستقل محدود می شود.
- مقامات دولتی به دلیل سو رفتار مجازات می شوند.
- اختیارات دولت تحت آزمون و رصد بخش غیردولتی است.
- انتقال قدرت تابع قانون است.

عدم وجود فساد

- مقامات دولتی در قوه مجریه از مناصب دولتی برای منافع شخصی خود استفاده نمی کنند.
- مقامات دولتی در قوه قضاییه از مناصب دولتی برای منافع شخصی خود استفاده نمی کنند.
- مقامات دولتی در پلیس و ارتش از مناصب دولتی برای منافع شخصی خود استفاده نمی کنند.
- مقامات دولتی در قوه مقننه از مناصب دولتی برای منافع شخصی خود استفاده نمی کنند.

دولت باز

- منتشر شدن قوانین، داده ها و اطلاعات دولتی
- حق دسترسی به اطلاعات
- مشارکت مدنی
- مکانیسم های شکایت

حقوق بنیادی

- رفتار برابر و عدم تبعیض
- تضمین حق حیات و امنیت افراد به طور موثر
- روند قانونی و حقوق متهم
- تضمین آزادی عقیده و بیان به طور موثر
- تضمین آزادی عقیده و مذهب
- تضمین آزادی از دخالت خودسرانه در حریم خصوصی به طور موثر
- تضمین آزادی اجتماعات و انجمن ها به طور موثر
- تضمین حقوق اساسی کار به طور موثر

چارچوب مفهومی شاخص حاکمیت قانون

نظم و امنیت

- جرم به طور موثر کنترل می شود.
- درگیری مدنی عملاً محدود است.
- مردم برای رفع نارضایتی های شخصی به خشونت متوسل نمی شوند.

اجرای مقررات

- مقررات دولتی به طور موثر اجرا می شود.
- مقررات دولتی بدون هرگونه اثر سو اعمال و اجرا می شود.
- رسیدگی اداری بدون تاخیر غیرمنطقی انجام می شود.
- در رسیدگی های اداری مراحل قانونی رعایت می شود.
- دولت بدون طی روند قانونی و جبران کافی سلب مالکیت نمی کند.

عدالت مدنی

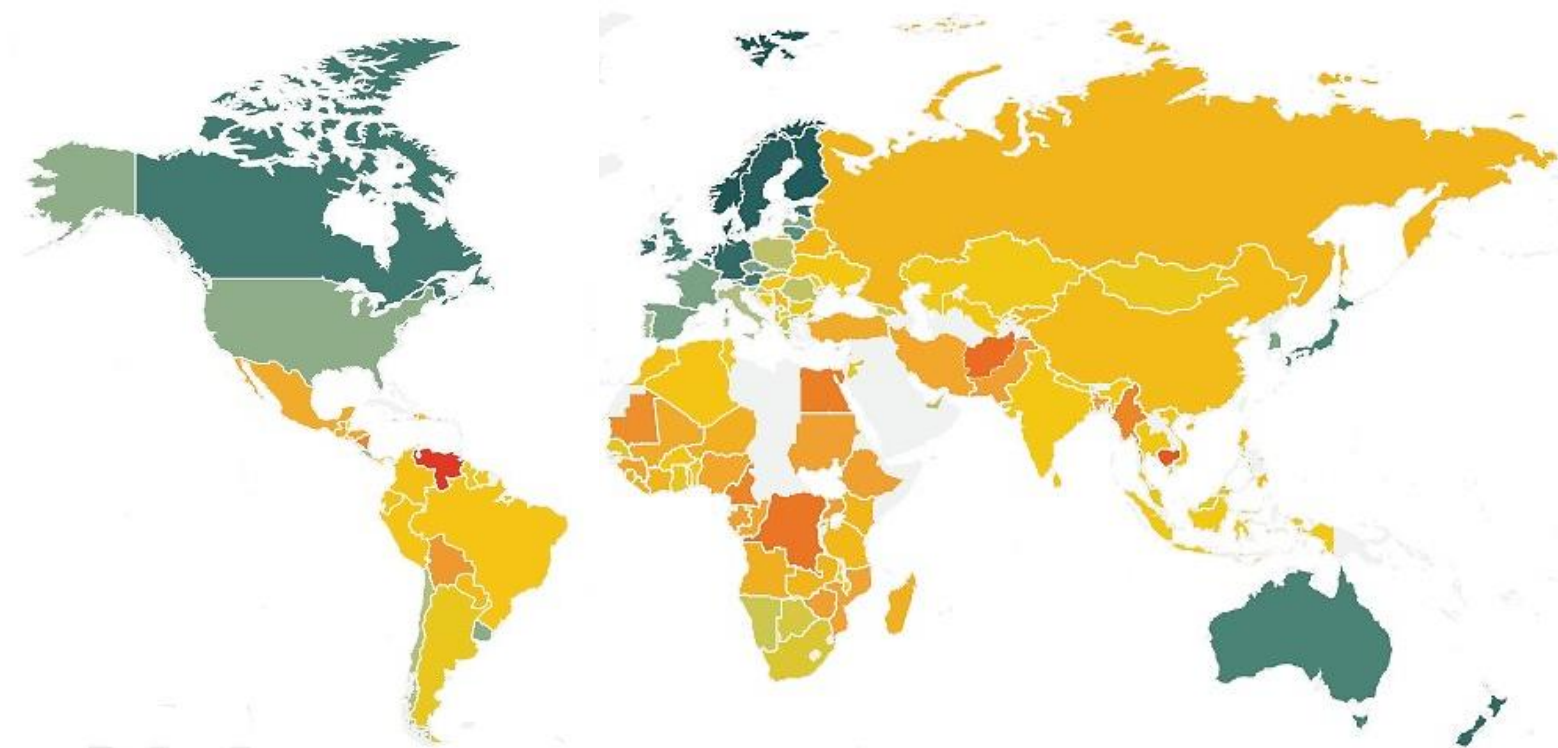

- مردم می توانند به عدالت مدنی دسترسی داشته باشند.
- عدالت مدنی عاری از تبعیض است.
- عدالت مدنی عاری از فساد است.
- عدالت مدنی عاری از نفوذ نادرست دولت است.
- عدالت مدنی دلیلی برای تاخیر غیرمنطقی نیست.
- عدالت مدنی به طور موثر اجرا می شود.
- مکانیسم های حل اختلاف جایگزین در دسترس، بی طرف و موثر هستند.

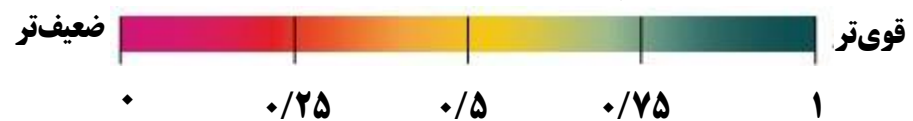
عدالت کیفری

- سیستم تحقیقات کیفری موثر است.
- سیستم قضاوت کیفری به موقع و موثر است.
- نظام اصلاحی در کاهش رفتار مجرمانه موثر است.
- عدالت کیفری بی طرفانه است.
- عدالت کیفری عاری از فساد است.
- عدالت کیفری عاری از نفوذ نادرست دولت است.
- طی فرآیند قانونی همراه با تفهیم اتهام به متهم

درجه پای بندی به حاکمیت قانون

فهرست ده کشور برتر

کشور	امتیاز کل ۲۰۲۲	تغییر نسبت به ۲۰۲۱	رتبه کل ۲۰۲۲	تغییر نسبت به ۲۰۲۱
 دانمارک	۰.۹	۰.۰۰	۱	۰
 نروژ	۰.۸۹	▼ ۰.۰۱	۲	۰
 فنلاند	۰.۸۷	▼ ۰.۰۱	۳	۰
 سوئد	۰.۸۶	۰.۰۰	۴	۰
 هلند	۰.۸۳	۰.۰۰	۵	▲ ۱
 آلمان	۰.۸۳	▼ ۰.۰۱	۶	▼ ۱
 نیوزلند	۰.۸۳	۰.۰۰	۷	۰
 لوکزامبورگ	۰.۸۳	۰.۰۰	۸	۰
 استونی	۰.۸۲	▲ ۰.۰۱	۹	▲ ۲
 ایرلند	۰.۸۱	۰.۰۰	۱۰	۰

- با توجه به معیارها و ارکان مترتب بر اندازه‌گیری امتیاز هر کشور در شاخص حاکمیت قانون، امتیاز کل هر اقتصاد در قالب رقمی بین صفر (عدم وجود حاکمیت قانون) تا یک (حاکمیت قانون کامل) مشخص می‌شود و سپس کشورها رتبه‌بندی می‌شوند.
- در میان ۱۴۰ کشور مورد بررسی در سال ۲۰۲۲، کشور دانمارک با امتیاز ۰.۹ در شاخص حاکمیت قانون در رتبه اول و کشورهای نروژ و فنلاند به ترتیب با امتیاز ۰.۸۹ و ۰.۸۷ در رتبه‌های دوم و سوم جای گرفته‌اند.
- در سال ۲۰۲۲ ترکیب ده کشور برتر در شاخص حاکمیت قانون نسبت به سال ۲۰۲۱ با تغییراتی همراه بوده است. کشور هلند با یک پله صعود در جایگاه پنجم، کشور آلمان با یک پله نزول در جایگاه ششم، کشور استونی با دو پله صعود در جایگاه نهم قرار گرفته است. هر ده کشور برتر جزو اقتصادهای پیشرفته جهان هستند.

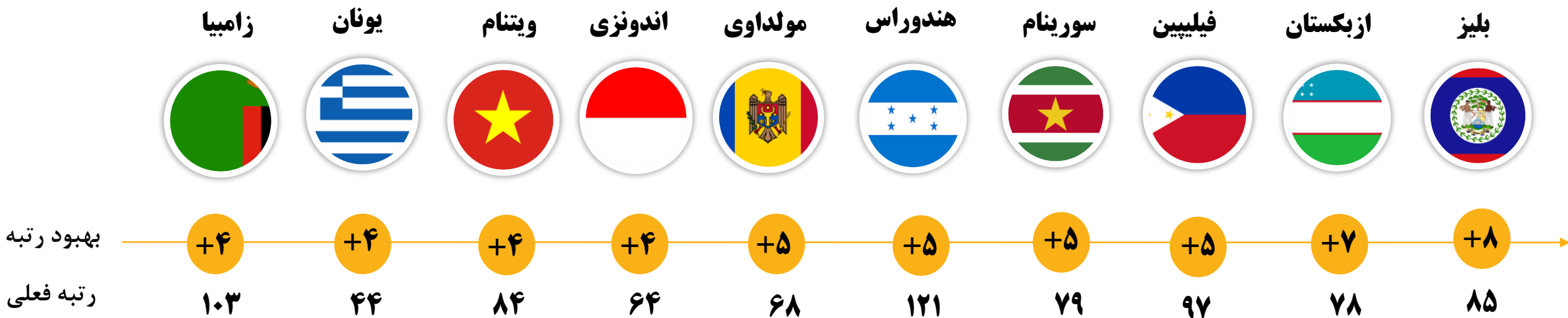
فهرست ده کشور ضعیف

کشور	امتیاز کل ۲۰۲۲	تغییر نسبت به ۲۰۲۱	رتبه کل ۲۰۲۲	تغییر نسبت به ۲۰۲۱
 موریتانی	۰.۳۷	۰.۰۰	۱۳۱	▲ ۳
 میانمار	۰.۳۶	▼ ۰.۰۳	۱۳۲	▼ ۳
 نیکاراگوئه	۰.۳۶	▼ ۰.۰۲	۱۳۳	▼ ۱
 کامرون	۰.۳۶	۰.۰۰	۱۳۴	▲ ۲
 مصر	۰.۳۵	۰.۰۰	۱۳۵	▲ ۲
 هائیتی	۰.۳۵	▼ ۰.۰۲	۱۳۶	▼ ۳
 جمهوری دموکراتیک کنگو	۰.۳۴	۰.۰۰	۱۳۷	▲ ۱
 افغانستان	۰.۳۳	▼ ۰.۰۲	۱۳۸	▼ ۳
 کامبوج	۰.۳۱	▼ ۰.۰۱	۱۳۹	۰
 ونزوئلا	۰.۲۶	۰.۰۰	۱۴۰	۰

- ترکیب کشورهای قسمت انتهایی جدول امتیازات شاخص حاکمیت قانون در سال ۲۰۲۲ با تغییرات بسیاری همراه بوده است. در پی این تغییرات کشور میانمار به جمع فهرست کشورهای ضعیف اضافه شده است.
- ضعیف‌ترین عملکرد در شاخص مذکور در سال ۲۰۲۲ متعلق به کشور ونزوئلا با امتیاز ۰.۲۶ بوده که این کشور را در رتبه ۱۴۰ جهان قرار داده است. کشورهای کامبوج و افغانستان به ترتیب با امتیاز ۰.۳۱ و ۰.۳۳ در رتبه‌های ۱۳۹ و ۱۳۸ قرار گرفته‌اند.
- در میان ده کشور انتهایی جدول مذکور کشورهای موریتانی، کامرون، مصر و جمهوری دموکراتیک کنگو توانسته‌اند جایگاه خود را نسبت به سال ۲۰۲۱ بهبود بخشند.

فهرست کشورهای با بیشترین بهبود

- در میان ۱۴۰ کشور مورد بررسی، شاخص حاکمیت قانون در سال ۲۰۲۲ تعداد ۹ کشور، بالاترین بهبود را در مقایسه با سال ۲۰۲۱ داشته‌اند. کشور بلیز با ۸ پله صعود نسبت به سال ۲۰۲۱ رتبه ۸۵ جهان را به خود اختصاص داده است. پس از بلیز، کشور ازبکستان با ۷ پله صعود نسبت به سال ۲۰۲۱ در رتبه ۷۸ جهان قرار گرفته است.
- شایان ذکر است از میان کشورهای مزبور، کشورهای آمریکای لاتین و کارائیب و کشورهای شرق آسیا و اقیانوسیه بیشترین بهبود را داشته‌اند.

- در سال ۲۰۲۲، رتبه ایران در شاخص حاکمیت قانون در میان ۱۴۰ کشور مورد بررسی ۱۱۹ بوده است که این رتبه نسبت به سال ۲۰۲۱ علی‌رغم کاهش ۰.۰۱ واحدی در امتیاز، بدون تغییر باقی مانده است. در میان ۸ کشور مورد بررسی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (منا) نیز رتبه ایران در شاخص مذکور، ضعیف و ۷ بوده است.
- طبق طبقه‌بندی درآمدی صورت گرفته در سال ۲۰۲۲ ایران جز کشورهای با درآمد متوسط پایین قرار گرفته است. در میان ۳۸ کشور مورد بررسی در این گروه درآمدی، رتبه ایران به لحاظ شاخص حاکمیت قانون ۲۵ بوده که نشان دهنده عملکرد ضعیف در مقایسه با سایر کشورهای گروه مذکور است.
- مقایسه وضعیت ایران در ارکان شاخص حاکمیت قانون در سال ۲۰۲۲ با کشورهای منطقه منا و همچنین کشورهای با درآمد متوسط پایین نشان می‌دهد که ایران تنها در برخی از ارکان از جمله «عدالت مدنی»، «نظم و امنیت» امتیازی نزدیک و یا بالاتر را کسب کرده است.
- لازم به ذکر است که داده‌های ارزیابی امتیاز در ارکان شاخص حاکمیت قانون مربوط به سال ۲۰۲۱ است که در گزارش سال ۲۰۲۲ درج شده است.

وضعیت شاخص حاکمیت قانون در ایران

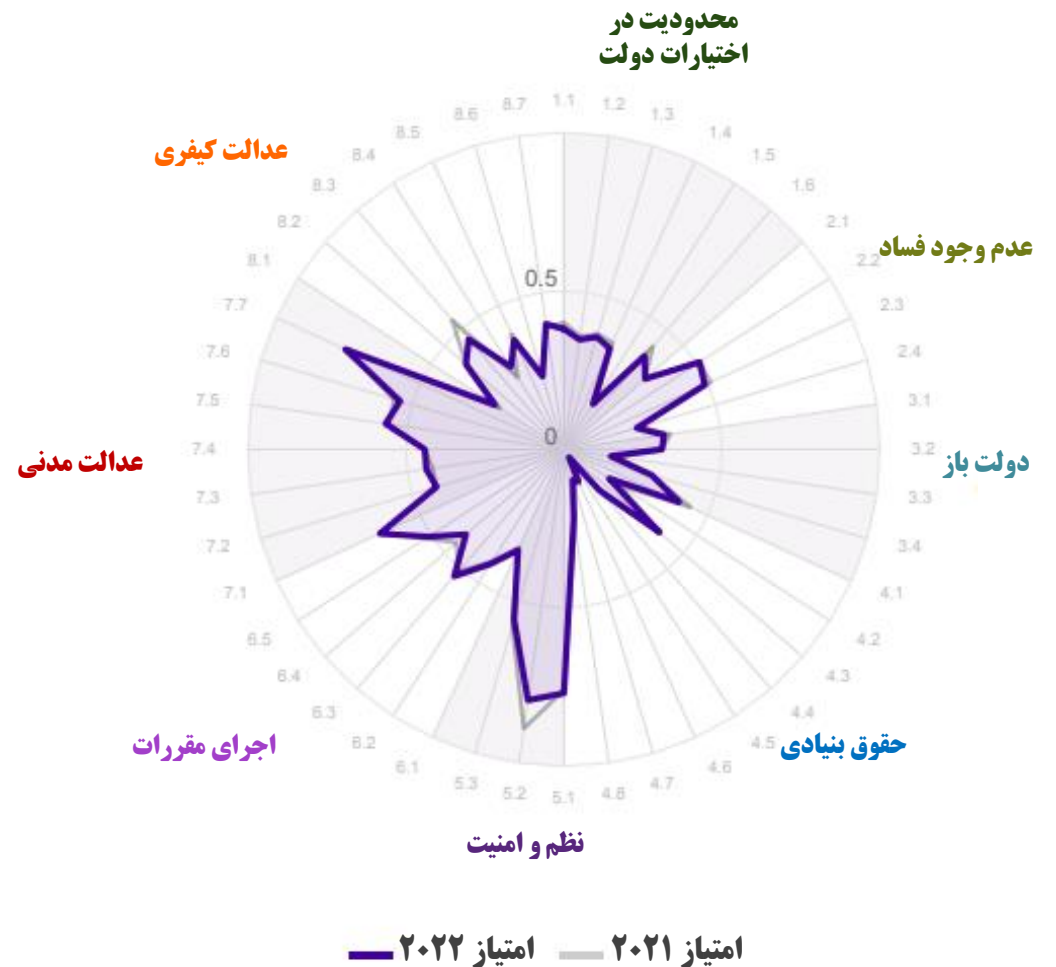
رتبه جهانی	رتبه درآمدها	رتبه منطقه‌ای	امتیاز کل
۱۱۹/۱۴۰	۲۵/۳۸	۷/۸	۰.۴۱

تغییر رتبه نسبت به سال ۲۰۲۱: ۰

تغییر امتیاز نسبت به سال ۲۰۲۱: ۰.۰۰۱

	تغییر امتیاز	رتبه منطقه‌ای	رتبه درآمدها	رتبه جهانی
محدودیت در اختیارات دولت	-۰.۰۰۲	۷/۸	۳۳/۳۸	۱۲۹/۱۴۰
عدم وجود فساد	-۰.۰۰۱	۶/۸	۱۷/۳۸	۹۸/۱۴۰
دولت باز	-۰.۰۰۱	۷/۸	۳۶/۳۸	۱۳۸/۱۴۰
حقوق بنیادی	-۰.۰۰۲	۸/۸	۳۸/۳۸	۱۴۰/۱۴۰
نظم و امنیت	-۰.۰۰۳*	۵/۸	۱۰/۳۸	۷۷/۱۴۰
اجرای مقررات	۰.۰۰۰	۶/۸	۱۸/۳۸	۱۰۰/۱۴۰
عدالت مدنی	۰.۰۰۰	۴/۸	۴/۳۸	۶۴/۱۴۰
عدالت کیفری	-۰.۰۰۱	۶/۸	۲۳/۳۸	۱۰۴/۱۴۰

کم متوسط زیاد

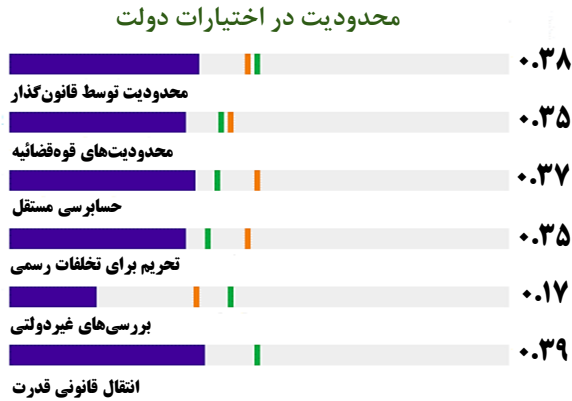

وضعیت شاخص حاکمیت قانون در ایران

ایران | خاورمیانه و شمال آفریقا | کشورهای با درآمد متوسط پایین

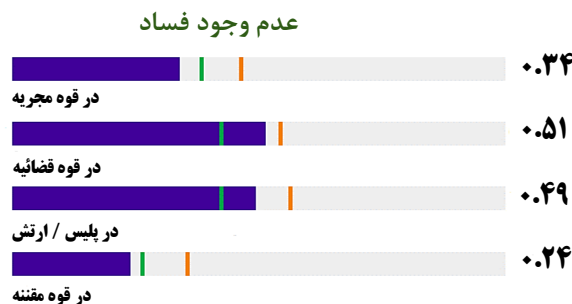
محدودیت در اختیارات دولت

این رکن از شاخص حاکمیت قانون، میزان رعایت قانون توسط حاکمان و درجه مقید بودن آن‌ها به قانون را می‌سنجد. به موجب شاخص حاکمیت قانون، اختیارات دولت، مقامات و نمایندگان آن‌ها باید مشخص و محدود باشد و در برابر وظایف در نظر گرفته شده برای آن‌ها در ذیل قانون، باید پاسخگو نیز باشند. در هیچکدام از مولفه‌های مربوط به رکن «محدودیت در اختیارات دولت» ایران نتوانسته امتیازی بالاتر از کشورهای منطقه منا و کشورهای با درآمد متوسط پایین کسب کند.

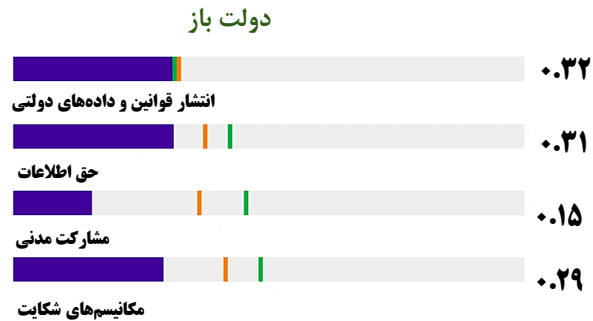
عدم وجود فساد

این رکن، وجود فساد در دولت را می‌سنجد. این عامل سه نوع فساد را مدنظر قرار می‌دهد: رشوه‌خواری، تاثیر نامناسب منافع عمومی یا خصوصی و سوءاستفاده از منابع مالی عمومی یا سایر منابع. این سه گونه فساد در رابطه با مقامات دولتی قوه مجریه، قوه قضائیه، ارتش و پلیس و قوه مقننه مورد بررسی قرار می‌گیرد. ایران در دو مولفه قوه قضائیه و پلیس و ارتش توانسته است امتیازی بالاتر از کشورهای با درآمد متوسط پایین کسب کند اما همچنان امتیازی پایین‌تر از کشورهای منطقه منا دارد. در دو مولفه‌ی دیگر (قوه مجریه و قوه مقننه) نتوانسته به امتیازی بالاتر از کشورهای مزبور دست یابد.

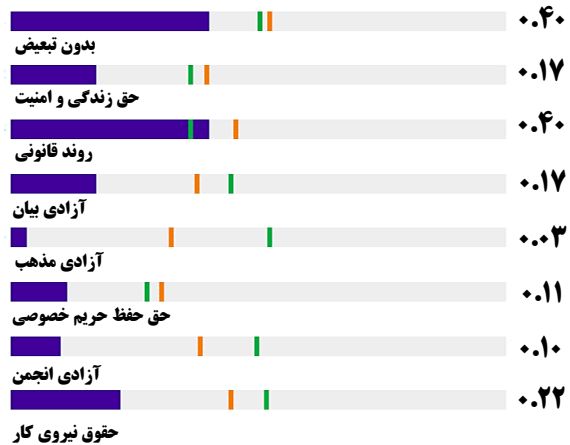
وضعیت شاخص حاکمیت قانون در ایران

دولت باز

این عامل، میزان باز بودن دولت را ارزیابی می‌کند که به معنای آن است که تا چه اندازه دولت اطلاعات را به اشتراک گذاشته و افراد جامعه را با در اختیار گذاشتن ابزار اطلاعاتی در قالب پاسخگویی دولت، توانمند می‌سازد و همچنین تا چه حد مشارکت شهروندان پیرامون خط مشی‌گذاری عمومی را تقویت می‌کند. ایران توانسته تنها در مولفه «انتشار قوانین و داده‌های دولتی» از رکن دولت باز، امتیازی نزدیک به اقتصادهای منطقه منا و کشورهای با درآمد متوسط پایین کسب کند و در سایر مولفه‌ها، موقعیت ضعیفی دارد.

حقوق بنیادی

حقوق بنیادی

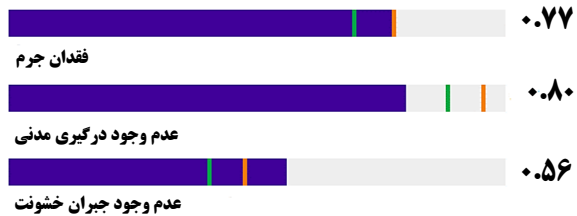
این عامل بر فهرست متعادلی از حقوق متمرکز است که کاملاً تحت اعلامیه جهانی حقوق بشر بوده و بیشترین ارتباط را با نگرانی‌های حاکمیت قانون دارند. ایران تنها در مولفه «روند قانونی» امتیازی بالاتر از کشورهای با درآمد متوسط به پایین را کسب کرده است. در باقی مولفه‌های مربوط به رکن حقوق بنیادی نتوانسته امتیازی بالاتر از منطقه منا و کشورهای با درآمد متوسط پایین کسب کند.

وضعیت شاخص حاکمیت قانون در ایران

نظم و امنیت

نظم و امنیت

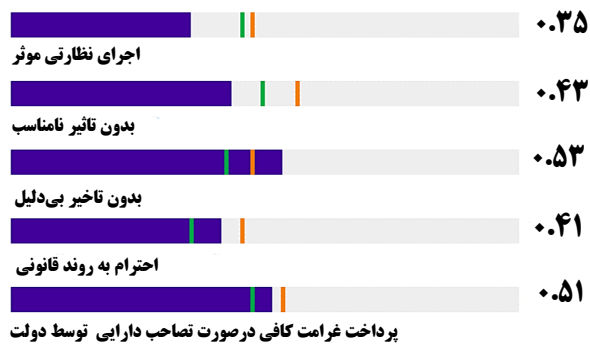

این رکن، ارزیابی می‌کند که چه مقدار امنیت اشخاص و اموال در جامعه تضمین می‌شود. امنیت یکی از جنبه‌های تعیین‌کننده هر جامعه‌ی مبتنی بر حاکمیت قانون و عملکرد اصولی دولت است. این عامل همچنین پیش‌شرطی است برای تحقق حقوق و آزادی‌هایی که حاکمیت قانون به دنبال پیشرفت آن است. ایران توانسته در سال ۲۰۲۲ در دو مولفه از سه مولفه مربوط به رکن «نظم و امنیت» امتیازی بالاتر از کشورهای منطقه منا و کشورهای با درآمد متوسط پایین کسب کند.

اجرای مقررات

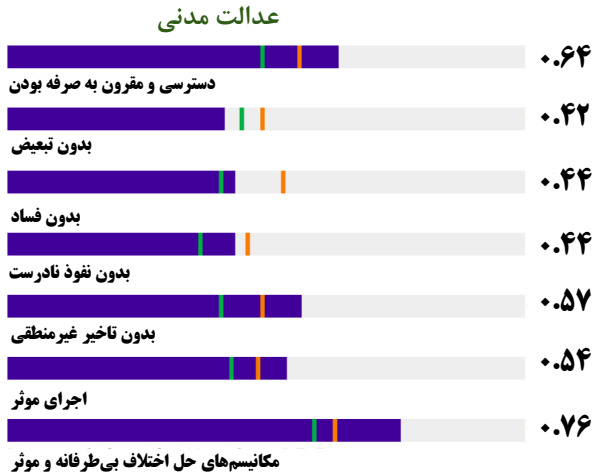
اجرای مقررات

رکن مزبور به دنبال ارزیابی آن است که مقررات تا چه اندازه به‌طور عادلانه و موثر اجرا و الزام‌آور می‌شود. ایران توانسته است در مولفه «بدون تاخیر بی‌دلیل» امتیازی بالاتر از کشورهای منطقه منا و کشورهای با درآمد متوسط پایین کسب کند. همچنین در دو مولفه «احترام به روند قانونی» و «پرداخت غرامت کافی در صورت تصاحب دارایی توسط دولت» امتیازی بالاتر از کشورهای با درآمد متوسط پایین و نزدیک به کشورهای منا کسب کرده است.

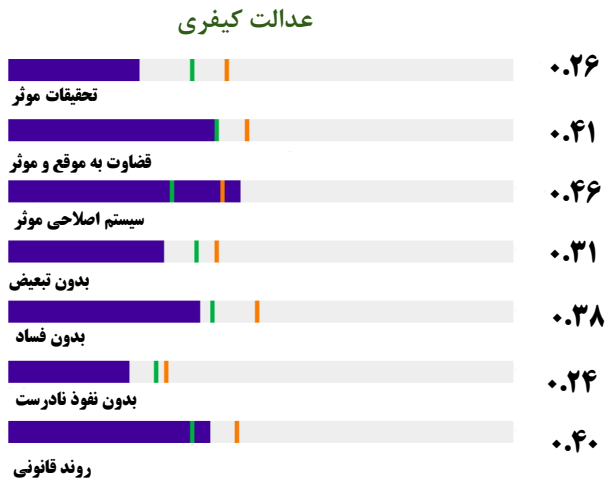
وضعیت شاخص حاکمیت قانون در ایران

عدالت مدنی

سنجش آنکه آیا افراد عادی جامعه می‌توانند شکایت خود را به‌طور مسالمت‌آمیز و موثر از طریق نظام دادرسی مدنی برطرف کنند یا خیر، دغدغه اصلی این رکن از شاخص حاکمیت قانون است. ایران در سال ۲۰۲۲ توانسته است در چهار مولفه از هفت مولفه مربوط به رکن «عدالت مدنی» امتیازی بالاتر از منطقه منا و کشورهای با درآمد متوسط پایین کسب کند.

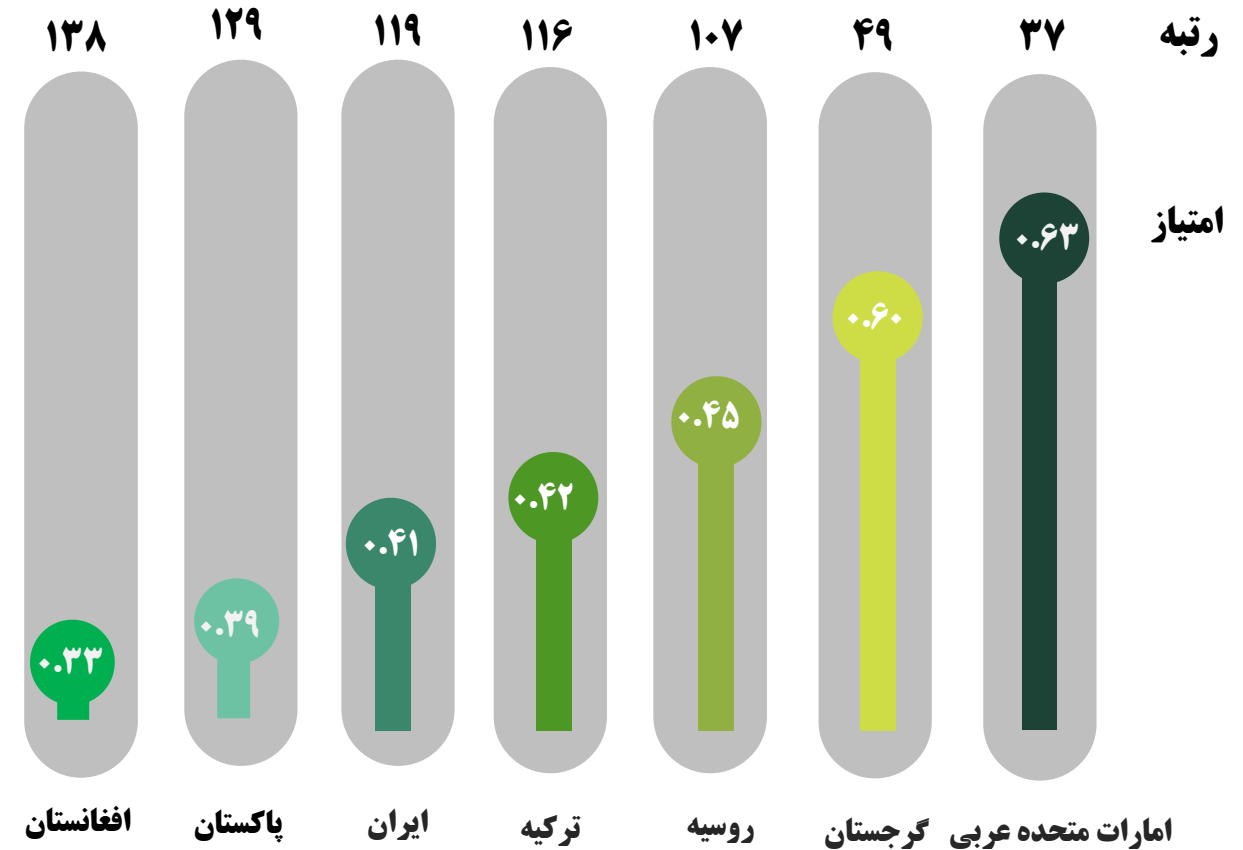
عدالت کیفری

این رکن، کیفیت نظام دادرسی کیفری را ارزیابی می‌کند. یک نظام دادرسی کیفری موثر، جنبه کلیدی حاکمیت قانون است چراکه سازوکارهای متعارف برای جبران شکایت و اقدام علیه افراد و برای ارتکاب جرم علیه جامعه را تشکیل می‌دهد. ایران توانسته در مولفه « قضاوت به موقع و موثر» امتیازی بالاتر از منطقه منا و کشورهای با درآمد متوسط پایین کسب کند. همچنین در مولفه «روند قانونی» نیز امتیازی بالاتر از کشورهای با درآمد متوسط پایین کسب کرده است.

وضعیت شاخص حاکمیت قانون در ایران

- در حالی که شرایط ایران نسبت به سال گذشته در زمینه شاخص کل حاکمیت قانون بهبود نیافته و حتی موقعیت آن در بسیاری از ارکان این شاخص، تضعیف شده است، برخی از کشورهای جهان در حال تقویت این شاخص هستند. همانطور که مشخص است ایران از جایگاه مناسبی در شاخص حاکمیت قانون برخوردار نیست، که دلیل آن را می‌توان امتیاز و رتبه پایین در ارکان « حقوق بنیادی»، « دولت باز» و « محدودیت در اختیارات دولت» دانست. رتبه ایران در سه شاخص مذکور در سال ۲۰۲۲ به ترتیب ۱۴۰، ۱۳۸ و ۱۲۹ بوده است. متأسفانه ایران در شاخص رعایت حقوق بنیادین، ضعیف‌ترین عملکرد را در میان گروه کشورهای با سطح درآمدی مشابه و گروه کشورهای منطقه مناسبت دارد.
- در خصوص سایر ارکان شاخص حاکمیت قانون نیز ایران از وضعیت مناسبی برخوردار نیست و تنها در دو رکن «عدالت مدنی» و «نظم و امنیت» عملکرد نسبتاً بهتری داشته است. ایران در سال ۲۰۲۲ در رکن نظم و امنیت با ۱۱ پله نزول نسبت به سال ۲۰۲۱ در رتبه ۷۷ و در رکن عدالت مدنی با یک پله صعود نسبت به سال ۲۰۲۱ در رتبه ۶۴ قرار دارد.
- در سال ۲۰۲۲، در میان کشورهای منتخب، رتبه ایران در شاخص حاکمیت قانون از سایر کشورها به جز افغانستان و پاکستان، ضعیف‌تر است.

وضعیت امتیاز و رتبه شاخص حاکمیت قانون کشورهای منتخب در سال ۲۰۲۲